

El present continu de l'explicació d'un país

Francesc Canosa Farran

La van veure. La van sentir. La van masegar. La van tractar de tu a tu. Van tutejar la realitat. La van encapsular: descripcions, declaracions, diàlegs... Van fer el·lipsis: van anar endavant, endarrere. I tot amb els seus ulls. Perquè sempre s'ha de mirar des d'on es mira. No es pot no mirar. De la mateixa manera que no es pot no triar: s'ha de triar. Triar és opinar. No hi ha opció. Perquè sempre t'has d'explicar, perquè si no t'expliques, t'expliquen. I ells es van explicar. Ells potser són els protoperiodistes catalans: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere el Cerimoniós. Els nostres primers cronistes. Les quatre grans cròniques medievals, catalanes, europees, mundials. L'explicació d'un país, d'una gent, d'un món en moviment constant. Per això van saber veure i triar el format dels temps: la crònica. La subjectivitat en 360 graus. El format és el temps. El format és també l'explicació. Per això, perquè havien d'explicar, i s'havien d'explicar:

la corona catalanoaragonesa. Aquest podria ser el capítol 0 de la història del periodisme de Catalunya, però tots, fins avui, són iguals. Aquesta és la història de l'explicació d'un present continu.

Des de l'oralitat, els fulls volants, les impremtes, les gasetes, els diaris, les revistes, el telègraf, les agències de notícies, la fotografia, la ràdio, la televisió, internet... Des del segle XIV fins al XXI. Aquesta és la *Història del periodisme de Catalunya* (Sàpiens, 2016). Tres volums. Prop de set-cents pàgines. A la vora de mil imatges. La feina de més de cinquanta persones. Aquesta és la història, mai vista així fins ara, de segles d'explicació. Perquè, a Catalunya, el periodisme és com l'economia, la política, la cultura... Tots han generat, històricament, un sistema independent. Nascuts de les necessitats, adversitats, oportunitats. Lluitant contra tot. S'han hagut d'avançar. Per això, el periodisme de Catalunya sempre ha estat al costat dels països capdavanters. S'ha emmirallat al món. I al mateix temps ha posat un país complex, divers, dins de cada mitjà. Segles de mirades calidoscòpiques. Si entreu en aquesta obra, veureu de tot. Cada volum és una porta. Cada capítol és una finestra. Cada frase, cada imatge, cada any, cada fet, cada avenç, cada nom... és un infinit. No s'acaba. Perquè el periodisme de Catalunya sempre explica un país al món. I hi ha tantes coses per explicar...

No són els quatre cronistes medievals un crit al futur del segle XXI amb el periodisme pausat, de foc lent, dels nous cronistes del segle XXI? No va ser, el 1493, l'impressor Pere Posa publicant la carta on Cristòfor Colom explica el seu primer viatge a Amèrica la gènesi dels editors de revistes arriscades que miren més enllà del nas? Feia quatre dies que havia canviat el món. Tot s'anava fent petit, petit... Gutenberg inventa una dinamita que fa volar pels aires el planeta: la impremta. Els mitjans de comunicació són l'explosiu que rebenta el binomi per on circulen els éssers humans: l'espai-temps. Els mitjans, el periodisme, fan que el món complex, fugisser, es faci més menut. Els mitjans ens fan veure el que no veiem.... Amèrica, Àfrica, Àsia, Europa... Geografies, persones, fets... El món s'escapa de les mans i els mitjans el dibuixen, l'encerclen, en un paper. Com si

fos un mapa fàcil, proper, apamat. Això és el que Jaume Romeu fa el 1641 creant la *Gazeta*: la gènesi de les publicacions diàries. Uns ulls que es descliquen. Els catalans sempre mirant el futur, nord enllà. A França, el 1631 naixia la *Gazette*: el model on s'inspira Romeu per explicar Catalunya i el món en català i amb mirada catalana. Aquella mirada ja no s'atura.

La notícia del segle, la tragèdia del segle, també porta revolució al periodisme català. Durant el setge de Barcelona del 1713, el Parlament català encarrega el primer model de premsa d'estat: la *Gazeta de Barcelona*. Darrere, Rafael Figueró, un editor, un periodista que està capgirant la premsa catalana amb publicacions des del 1695. El camí del periodisme català no l'aturen les bombes del 1714. Ni el Decret de Nova Planta. Ni les llàgrimes. Perquè el periodisme català fa la revolució industrial de les llàgrimes per convertir-les en rialles.

El Renaixement va ser l'humor. El 1841 naixia *Lo Pare Arcàngel*: el quilòmetre 0 de la indústria més llarga, duradora, d'èxit: l'humor català. Aquella carretera periodística arriba fins avui, per exemple, amb el programa de televisió *Polònia* de Televisió de Catalunya, en ple segle XXI. Van esclatar les rialles i el país es va eixugar les llàgrimes. Al segle XIX broten desenes i desenes de publicacions humorístiques, satíriques: *Un Tros de Paper*, *El Cañón Rayado*, *Lo Noy de la Mare*, *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa*... encadenen amb el segle XX, amb *Papitu*, *Cu-cut!*, *El Be Negre*... I el *Jueves* i tantes i tantes revistes d'humor d'avui i d'ahir no tindrien explicació sense aquest clúster periodístic autòcton. És el croquis genètic del periodisme català: multiplicitat de capçaleres amb sensibilitats humorístiques i ideològiques plurals; el planter dels naixents perfils professionals (directors, dibuixants, periodistes, gerents...); productes *pop*, populars, de masses: autèntics ascensors d'alfabetització de l'explosió de les ciutats. Revistes que són mapes de la realitat en un món cada cop més complex, divers, efímer, per això a l'altra galta del periodisme català palpiten els diaris d'informació generalista, moderns, per a tots: *La Vanguardia*, *Las Noticias*, *La Publicidad*, *El Correo Catalán*, *El Diluvio*, *El Telégrafo*, *El Noticiero Universal*... O el *Diari Català*, el

primer en català des del 1714. I, naturalment, l'incombustible *Diari de Barcelona*, des del 1792, i que viurà fins al començament del segle XXI en format digital. La realitat ja són els mitjans de comunicació. La realitat és mediàtica. La frontissa catapultada del segle XIX al XX és el salt a un món on el taulell de joc són els mitjans. I canvien la història.

Un acudit del dibuixant Junceda al setmanari humorístic *Cu-cut!* el 1905 rebenta la història de Catalunya i de l'Estat espanyol. Als militars espanyols no els va fer gràcia que es riguessin al paper de les seves derrotes permanents. I salten a la realitat: arrasen els locals del *Cu-cut!* i *La Veu de Catalunya*. Uns centímetres de paper canvien la geografia anímica, social, política. Neix la Solidaritat Catalana. El Govern espanyol tremola. El catalanisme bull, i darrere, el primer partit modern de l'Estat: la Lliga Regionalista s'avança al futur. Per primer cop en la història tot el programa ideològic d'un partit estarà imaginat en un diari: *La Veu de Catalunya*. Per exemple, a banda de les informacions, les *gloses* d'Eugeni d'Ors són el naixement de les píndoles periodístiques vitamíniques que arrossen els articles llargs i feixucs i injecten dosis diàries per a un nou país. Per primer cop s'imagina la realitat al paper: la futura Mancomunitat de Catalunya (1914). El veritable quilòmetre zero de Catalunya des del 1714. La Catalunya Estat i estat del benestar: telèfons, carreteres, escoles, biblioteques, hospitals... Primer, tot explicat al paper, i després tot esdevindrà real. Perquè la realitat primer s'ha d'imaginar. Perquè lectors són electors. Per això la Lliga Regionalista comença l'educació mediàtica: crea la revista *Patufet* perquè els nens aprenguin català (no deixa de ser el Club Súper 3 de Televisió de Catalunya del començament del segle XIX fins a la guerra). Després els joves salten al *Cu-cut!*, autèntic terrorisme humorístic per llegir l'altra cara de l'actualitat (no deixa de ser un *web*, una xarxa social d'avui). I per estar informats de tot, del que és proper i el que és llunyà: *La Veu de Catalunya* (els grans diaris prescriptors, focalitzats, personals, del segle XXI). *La Veu* és també un planter periodístic per on passen des de Josep Pla a Carles Sentís: tot un seguit de generacions periodístiques. I aquí ja neix, també, una de les paradoxes del periodisme català: minories *versus* masses.

Els diaris en català, catalanistes, són els que fan guanyar eleccions i són l'avantguarda de les renovacions periodístiques: des de *La Veu de Catalunya*, i tota la seva premsa afí, passant pels intel·lectualment influents diaris d'Acció Catalana (*La Publicitat, La Nau, Mirador*), fins a les capçaleres d'ERC durant la República (*La Humanitat, L'Opinió, la Rambla, Última Hora*). I la paradoxa? Doncs que són diaris de poca tirada (parlem de 30, 40, 50 mil exemplars diaris) en comparació amb grans vaixells com *La Vanguardia* (que arriba a la República amb 250 mil exemplars diaris), que són més llegits, però no tan influents políticament. La immensa minoria contra la petita majoria. Un nou crit al futur perquè això també és el segle XXI: minories *versus* majories. Prescriptors *versus* *mainstream*. Gurmets *versus* pinso periodístic. Però, en tot cas, a Catalunya, la realitat esclata en mil bocins.

El segle XX són diaris, setmanaris, revistes, especialitzades o genèriques, des del cim periodístic català amb la luxosa i brillant *D'Ací i d'Allà* a les publicacions de cinema, teatre, esports, infants. Des de publicacions d'alta cultura com la *Revista de Catalunya* o *Ciència* a setmanaris que són l'inici dels primers conglomerats mediàtics i del *branding* que fa que un contingut es converteixi en continguts, com és el cas de *Mirador* (paper, ràdio, editorial, concursos, premis literaris, sessions de cinema). Dins de la galàxia periodística catalana, tot l'univers hi cap: els esports creadors de mites mediàtics, els successos com a llaminadura de la xafarderia humana, l'addició als articles fiblada d'opinió política, el telègraf portant les notícies com sardina fresca al paper, la publicitat com a aparador de tots els desitjos humans i sobrehumans, les dones arribant a les redaccions (des del segle XIX fins al 1936 van existir més de cent publicacions adreçades a les dones), l'addició a la set d'informació per la primera guerra mediàtica: la Primera Guerra Mundial. El naixement dels corresponents, dels enviats especials. La generació periodística catalana d'entreguerres, la més brillant, rutilant, daurada, internacional, sideral, avantguardista: Eugeni d'Ors, Josep Pla, Eugeni Xammar, Carles Soldevila, Gaziell, Josep Maria de Sagarra... Però, darrere seu, joves com Josep Maria Planes, Irene Polo, Rosa Maria Arquimbau, Josep Maria Lladó... El

periodisme català genera un ecosistema comunicatiu propi. És reflex de la societat catalana d'ascensor social. Periodísticament hi ha un *star system*: les grans signatures, els grans noms, els grans articulistes que tothom devora. Una classe mitjana consolidada de periodistes especialitzats (política, esports, societat... o en gèneres: reportatge, crònica, entrevistes...). I el planter permanent que busca talent, futurs periodistes trobats a la universitat o amb concursos periodístics. Tot esclata i són els anys vint i trenta, on es veu, amb llums de neó, la Catalunya reportera: el reportatge com a format per explicar els temps palpitants, un gènere idoni per narrar la complexitat d'un món modern, desenes de joves reporters envaeixen les redaccions com un cos d'elit periodístic per explicar Catalunya i el món. És el nou periodisme català a l'altura de França, Anglaterra o els Estats Units. Perquè es mira el demà amb diaris com *Última Hora* i *L'Instant*, que ja no clissen Europa, sinó el futur: els Estats Units. Diaris de masses, populars, amb dissenys per robar els ulls; amb color; amb grans fotos, amb grans temes; amb sinergies amb altres mitjans com la ràdio... Tot Catalunya és de paper. Catalunya s'emmiralla. Catalunya és un *patchwork*. Catalunya es vertebra periodísticament: fins el 1939 es van publicar 218 diaris fora de Barcelona. La premsa comarcal és un nou i singular model: periodístic, publicitari i planter de grans periodistes del demà: Carles Rahola a Girona, Lluís de Salvador a Tarragona, Artur Bladé a l'Ebre, Agustí Cabruja a Girona, Domènec de Bellmunt a Lleida... desenes de periodistes per tot el país fent-lo veure pam a pam. Precisament l'oftalmologia és un dels principals trets del periodisme català.

Des del final del segle XIX, el fotoperiodisme català ha fet veure més i més enllà: la Setmana Tràgica, la proclamació de la República, reportatges sobre prostitució, els gols del Barça, les curses d'automòbils, el món de l'hampa, les vacances dels polítics... tot. Fins avui. Es veu i se sent. Perquè al mateix temps que els països capdavanters, Catalunya feia néixer la ràdio. El 1924, l'Associació Nacional de Radiodifusió és l'embrió de Ràdio Barcelona (la SER d'avui). I el 1930 naixia Ràdio Associació de Catalunya (la RAC d'ara). Hi

va haver un país d'ones. Un país que, com la premsa, feia sentir un estol de locutors i locutores, de músics, d'empresaris... La ràdio és Lluís Companys el 6 d'Octubre; la guerra... però també informatius, magazins, música, que posen la banda sonora d'aquell país dels anys trenta. El que vola per l'aire i veu més i més enllà. El que, com una metàfora que vol ser real, comença a somiar la televisió de la mà de RAC. Catalunya segueix els països que als anys trenta ja fan emissions televisives (Estats Units, Anglaterra, França i Alemanya). Com sempre, el tradicional *coitus interruptus* català ho atura: els Fets d'Octubre del 1934 i la guerra posen fi a la Catalunya de la primera televisió. La que volia veure i ser vista: la que ja no va veure res. Fos a negre.

El 1940, el 80% dels periodistes catalans estaven a l'exili. Podríem arrodonir-ho tot plegat. El 20% que no estava a l'exili el formaven: els morts i assassinats des de l'inici de la guerra, els que es van quedar a Catalunya i els que van marxar a l'Espanya nacional i tornaven. La xifra ho diu tot: és l'exili de la realitat. La substitució de la realitat. Que ja comença el 1936. Amb la confiscació de diaris, amb la mort, represàlies i primers exilis de periodistes; amb una part de la premsa manant a cop de pistola ideològica, després controlada amb la mateixa arma amb l'arribada del Govern de la República a Barcelona. El periodisme català queda doblement substituït: el 1936 primer, i després el 1939. I el país es va quedar sense explicació. Però va tornar a explicar-se. Això ha estat sempre el periodisme català, el periodisme a Catalunya: una explicació constant.

El periodisme sota el franquisme és com una habitació a les fosques. La Llei de premsa franquista del 1938. Ho té clar: condemna la llibertat de premsa; els mitjans passen a ser controlats per l'Estat i els periodistes esdevenen funcionaris del Règim. Franco és el periodista; la dictadura és l'únic mitjà. Escletxes? Moltes. Com sempre, primer a les revistes culturals fetes a la universitat. Als fulls parroquials. A la premsa clandestina. Després, el paraestat que sempre crea Catalunya quan l'Estat és insuficient i el país construeix les seves estructures d'autosuficiència. El naixement de *Serra d'Or*, de *Tele/*

Estel. O de *Tèle/eXprés*. Les ràdios locals. El circuit català de TVE fent teatre en català... Un règim al qual també se li escapa la realitat de les mans: el turisme, la televisió, el *twist*, els *hippies*, les platges... A la realitat es veu una cosa; als mitjans una altra: xoc. Arriben, novament, les masses, les noves generacions. També les noves generacions de periodistes (Montserrat Roig, Manuel Vázquez Montalbán, Baltasar Porcel, Nèstor Luján... els incombustibles *outsiders* com Josep Pla, o d'altres que tornaran de l'exili; el Grup Democràtic de Periodistes...). El xup-xup.

Ara encara venim d'aquell 1975 olla. Venim d'un passat continu. Del naixement de diaris com *El Periódico*, *Sport*... *L'Avui*, el primer diari en català. De l'esclat de capçaleres comarcals i locals (*Segre*, *Diari de Girona*, *Diari de Terrassa*, *Diari de Tarragona*, *Regió 7*, *El 9 Nou*...). De l'esclat de ràdios i televisions locals que dibuixen una Catalunya d'una Mancomunitat mediàtica. Del nou país pioner que fa veure i sentir TV3 i Catalunya Ràdio a Catalunya i el món com una corona catalanoaragonesa. D'un sistema mediàtic propi de premsa, ràdio i televisió. Que s'avança públicament, empresarialment i periodísticament sempre. Des del cas de RAC al grup d'*El Punt*. Que toca el futur al mateix temps que el planeta: *Vilaweb*, *Nació Osona*... desenes de diaris digitals. I desenes d'edicions digitals: *El Temps*, *Avui*, *El Periódico*... Un país en xarxa i un país a la xarxa. Un país que pica a la porta del segle XXI. Avui, el periodisme a Catalunya s'escapa de les mans. Moltes de les iniciatives dels darrers anys són això: el diari *ARA*, els canals digitals de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, diaris, revistes, televisions, ràdios de sempre al costat de diaris, revistes, televisions, ràdios digitals. Productores audiovisuals petites, mitjanes i grans. Gabinetes de comunicació. Bufet lliure de continguts. Munió de perfils professionals.... S'esmuny. S'escapa. Com fa 6, 7, 8 segles. Per a això serveix el periodisme: és un present continu. És una memòria eterna.

Som memòria. Tothom té la seva memòria. Tothom té també una memòria mediàtica. Recorda moltes coses perquè les ha llegides, sentides, vistes... I el periodisme acaba sent una memòria col·lectiva.

Una explicació de qui som. Cada país té la seva explicació. I si no t'expliques, t'expliquen. Aquesta és la lluita eterna i efímera. Aquesta és la brutalitat i l'esperança. Entremig, entremig hi ha el periodisme. Que no deixa de ser una lluita per l'existència. D'un temps que no acaba. D'un espai que no desapareix. D'unes persones que no moren. D'una societat, d'un país que només pot ser si és explicat.